

Fem viktiga år

Reformer för vårt framtida välstånd

Redaktör: Victor Snellman

Övriga författare: Gabriella Chirico Willstedt, Jonas Frycklund, Robert Gidehag, Göran Grahn, Torbjörn Halldin, Anders Morin, Carl Orelund

Innehåll

Inledning	2
Sveriges välstånd 2016–2020	3
Reformer för högre välstånd	7
En effektivare arbetsmarknad	7
Ett konkurrenskraftigt skattesystem	10
Ökad kvalitet och effektivitet i välfärden	13
Mer humankapital, bättre matchning	16
Allmänna förbättringar av näringslivsklimatet	19
Referenser	23

Inledning

Sverige har en lång historia av framgångsrika reformer som bidragit till en högre levnadsstandard för invånarna i landet. Det gäller både i ett långt historiskt perspektiv, exempelvis 1800-talets reformer för näringsfrihet, och i vår egen tid i och med genomförandet av strukturreformerna från 1990-talet och framåt. Avsikten med reformer är att hitta nya sätt att organisera samhället, som ökar ekonomins effektivitet och därmed skapar resurser som inte funnits tidigare.

Reformer syftar till att ändra de strukturella förutsättningarna för samhällsutvecklingen. Samtidigt är mycket av det vi uppfattar i ekonomin orsakat av konjunktur-utvecklingen, och just nu befinner vi oss i ett förmånligt konjunkturläge. Självklart finns flera allvarliga omvärldsrisker som kan förändra bilden, men i dagsläget döljer en förmånlig konjunktur frånvaron av nya strukturreformer. Resultaten av ett bristfälligt reformarbete kanske inte märks förrän konjunkturen vänder neråt igen. Det kan leda till passivitet, men vi bör inte lura oss själva. Reformerna behövs och det finns ett antal lågt hängande frukter, som bör kunna gå rakt in i den politiska beslutsprocessen.

I den här rapporten ser vi på de närmaste fem åren: 2016, 2017, 2018, 2019 och 2020. Vad kan vi säga om välståndsutvecklingen under dessa år med de prognoser som finns tillgängliga? Detta är samma tidshorisont som regeringen valt för sitt arbetslöshetsmål. Även Svenskt Näringsliv har siktat in sig på 2020 med målet att Sverige ska nå en av de fem högsta placeringarna i välståndsligan.

I den första delen presenterar vi en prognos för Sveriges position i OECD:s välståndsliga år 2020. I den andra delen presenterar vi reformer som kan bidra till att höja BNP per capita och därmed välståndet. Listan ska inte ses som uttömmande; Svenskt Näringsliv har många fler förslag. Men reformerna i den här rapporten menar vi har en relativt kort politisk startsträcka, samtidigt som de skulle ge betydande positiva effekter.

Redaktör för rapporten har varit Victor Snellman. Övriga författare är Gabriella Chirico Willstedt, Jonas Frycklund, Robert Gidehag, Göran Grahn, Torbjörn Halldin, Anders Morin och Carl Oreland.

Jonas Frycklund, tf chefekonom, juni 2016

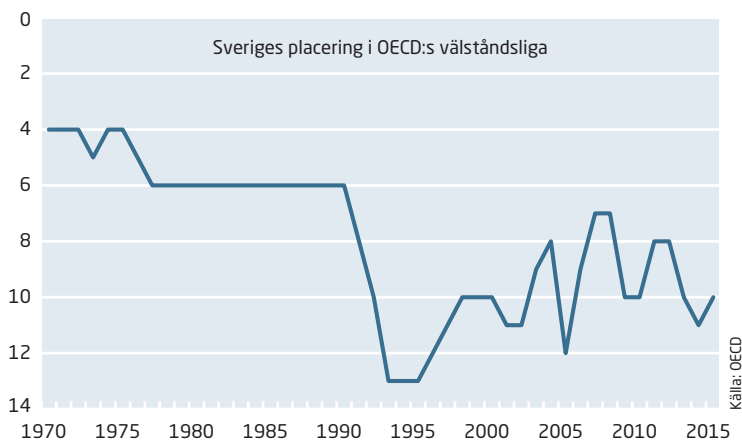
Sveriges välstånd 2016–2020

Svenskt Näringslivs långsiktiga mål är att Sverige ska bli ett av de fem rikaste länderna i världen. Med detta avses att Sverige ska nå en av de fem högsta placeringarna i OECDs välståndsliga. OECDs ranking av länder utgår ifrån köpkraftsjusterad BNP per capita, vilket är ett lands totala BNP justerat för befolkningsstorlek och att olika varor kostar olika mycket i olika länder. Därför kan någorlunda precisa jämförelser göras över tid och mellan länder, även om det finns vissa begränsningar i metoden.

Medan det finns en tydlig samvariation mellan hög BNP per capita och andra välståndsindikatorer som exempelvis hög medellivslängd, god kvalitet i sjukvården, hög läskunnighet och låg spädbarnsdödlighet, är det viktigt att förstå att detta mått inte fångar alla aspekter av välstånd. Det säger till exempel inte hur välståndet i ett land är fördelat. Länder med en skev inkomst- och förmögenhetsfördelning kan därför hamna högt upp när länder rankas efter BNP per capita. Den som vill genomföra en analys av levnadsvillkoren i ett land bör därför även titta på andra mått. Dessa sammanfattas ofta i olika sammanvägda index som bygger på både kvalitativa och kvantitativa data, med syftet att ge en mer heltäckande bild än vad enskilda mått kan göra. Medellivslängd, spädbarnsdödlighet, miljö och korruption är exempel på variabler som ofta ingår.

För snart 50 år sedan, 1970, låg Sverige på plats fyra i OECD:s välståndsliga (se diagram 1). I början av 1990-talet halkade Sverige ned till plats 13 i ligan. Därefter har en viss återhämtning skett och Sverige låg 2015 på plats 10. Svenskt Näringslivs mål är att Sverige ska nå plats fem i välståndsligan senast 2020.

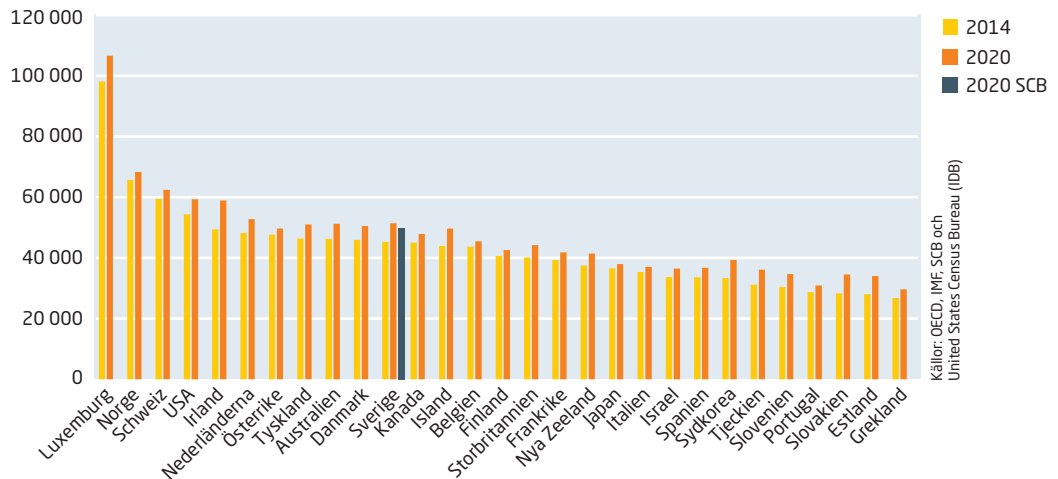
Diagram 1. Sveriges utveckling i välståndsligan

Avståndet till de fem länder som har högst BNP per capita är relativt stort i dagsläget (se diagram 2). Däremot är BNP per capita-nivåerna för de efterföljande cirka 10 länderna relativt snarlika. Detta innebär att marginella förändringar i de inbördes nivåerna för dessa länder kan ge stora utslag i välståndsligan.

Det finns osäkerhetskällor i mätningarna. År 2015 är exempelvis ett prognosår för vissa länder medan det är ett utfallsår för andra. Dessutom revideras BNP-utfallen med olika tidsintervall i olika länder vilket försvårar jämförelserna. Ländernas befolkningsprognoser är även daterade till olika datum med olika mängd tillgänglig information. Detta ökar osäkerheten om en rättvis jämförelse av nuläget ytterligare. Sammantaget gör dessa felkällor i de internationella jämförelserna av köpkraftskorrigerad BNP per capita att vi främst väljer att förhålla Sverige till den femteplats i välståndsligan som Svenskt Näringsliv har satt upp som målsättning för Sverige.

Diagram 2. BNP/capita, köpkraftsjusterad nivå, US dollar
Länderna rangordnade efter 2014-års nivå

Nu är det fem år kvar till måläret 2020 och på den tidshorizonten är det möjligt att göra medelfristiga prognoser. För att göra en prognos på välståndsligan används IMF:s BNP-prognoser samt befolkningsprognoser från nationella statistikbyråer.¹ Korrigeringen för köpkraft beror på relationen mellan en inhemsk konsumtionskorg i inhemsk valuta och samma amerikanska konsumtionskorg i US dollar.² Prisökningstakten på denna konsumtionskorg i ett land vis-à-vis den i USA påverkar således framskrivningen av köpkraftskorrigeringen. Denna osäkerhet har däremot utlämnats från framskrivningen. Istället utgår vi från den köpkraftskorrigerade BNP per capita-nivån 2014.³ Med utgångspunkt i denna nivå används sedan BNP- och befolkningsprognoser för att bedöma Sveriges ranking 2020. Sveriges position kommer med detta beräkningssätt att förbättras något till en sjundeplats fram till 2020 (se diagram 2 och tabell 1). Sveriges förbättring i välståndsligan kan delvis förklaras av en bättre konjunkturutveckling i Sverige än i många jämförbara länder under den närmsta tiden.

¹ Befolkningsframskrivningarna hämtas från United States Census Bureau och deras International Database (IDB). United States Census Bureau är den myndighet i USA som har ansvaret för folkräkningen i USA och myndigheten samlar också in statistik och information om land, människor och ekonomi.

² Valutakurserna kommer in i kostnadsläget via importpriserna. Om ett lands valuta apprecierar i förhållande till dollarn minskar landets importpriser. Detta kan med viss eftersläpning påverka kostnadsläget i landet då varor med högt importinnehåll kan bli billigare med ökad köpkraft för landets invånare.

³ Anledningen till att vi inte startar i 2015 är att det året i vissa fall fortfarande är ett prognosår.

Tabell 1. Västståndsligan 2020

1	Luxemburg
2	Norge
3	Schweiz
4	USA
5	Irland
6	Nederländerna
7	Sverige
8	Australien
9	Tyskland
10	Danmark
11	Österrike
12	Island
13	Kanada
14	Belgien
15	Storbritannien

Källor: OECD, IMF och United States Census Bureau (IDB)

Den stora flyktinginvandringen till många europeiska länder det senaste året har påverkat befolkningsutvecklingen. Detta har bara delvis återspeglats i de internationella befolkningsprognoserna. Flyktinginvandringen får störst betydelse för Sverige då vi har tagit emot flest asylsökande per capita bland jämförbara länder. Av denna anledning redovisas även svensk BNP per capita 2020 med den senaste befolkningsprognosen från SCB.⁴ Med denna befolkningsprognos förblir Sverige på plats 10 i västståndsligan 2020 (se den gråa stapeln i diagram 2 och tabell 2). Eftersom inte alla europeiska länders befolkningsprognoser är uppdaterade med effekterna av den senaste tidens flyktingströmmar bör Sveriges tiondeplats tolkas som ett nedre intervall för var Sverige kommer att placera sig i västståndsligan 2020.⁵

Tabell 2. Västståndsligan 2020 med nyare SCB-prognos över befolkningen

1	Luxemburg
2	Norge
3	Schweiz
4	USA
5	Irland
6	Nederländerna
7	Australien
8	Tyskland
9	Danmark
10	Sverige
11	Österrike
12	Island
13	Kanada
14	Belgien
15	Storbritannien

Källor: OECD, IMF, SCB och United States Census Bureau (IDB)

⁴ Befolkningsprognosen från IDB är inte uppdaterad med den senaste befolkningsframskrivningen från SCB. Av naturliga skäl går det inte att helt rättvist jämföra ländernas befolkningsframskrivningar då de till viss del beror på när i tiden de är gjorda. Befolkningsprognosen från SCB är daterad till den 13 april 2016.

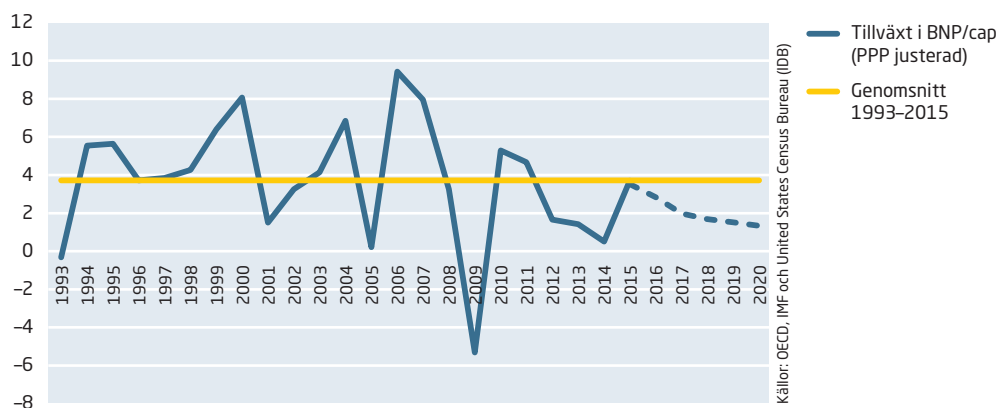
⁵ Dessutom har den svenska BNP-prognosen inte uppdaterats till följd av den högre befolkningstillväxten, något som normalt bör leda till något högre tillväxt.

Trots att Sveriges position inte försämras under åren 2015–2020 ökar avståndet till Irland som fortsatt ligger på plats fem år 2020. Under denna period fördubblas detta välståndsgap och översatt till svenska kronor ökar det med mer än 30.000 kronor per person.⁶ Detta innebär att varje svensk kommer vara cirka 70.000 kronor fattigare än den genomsnittliga irländaren år 2020.⁷

Svenskt Näringslivs mål om en femteplats i välståndsligan tycks därmed vara alltmer avlägset om inte svensk ekonomi förmår växa i snabbare takt än vad prognoserna visar. Prognosen för de kommande fem åren är emellertid osäker. Exempelvis kan den senaste tidens stora migrationsströmmar snabbt förändras och därmed orsaka omkastningar i välståndsligan. Vidare kan omfattande aviserade kommunalskatteshöjningar i Sverige medföra sämre tillväxtförutsättningar som skulle göra att Sverige faller i välståndsligan. Oavsett dessa osäkerheter har Sverige sannolikt en bit kvar till femteplatsen i OECD:s välståndliga år 2020.

För att sätta den svenska utvecklingen de närmaste åren i ett historiskt perspektiv kan man relatera utvecklingen till ett historiskt genomsnitt. Sveriges välstånd i termer av köpkraftsjusterad BNP per capita har vuxit med i genomsnitt 3,7 procent per år sedan 1993.⁸ Utvecklingen under den närmaste femårsperioden ser däremot dystrare ut. Vår välståndstillväxt väntas avta markant och vi växer inte snabbare än i genomsnitt 1,9 procent per år under 2016–2020 (se diagram 3).

Diagram 3. Sveriges välstånd växer långsammare än sitt historiska medelvärde

För att den långsammare tillväxttakten i vårt välstånd inte ska bli verklighet och för att kunna klättra ytterligare i välståndsligan behöver Sverige öka reformtakten. För att förbättra Sveriges tillväxtförutsättningar och öka vår konkurrenskraft föreslår vi därför i följande kapitel ett omfattande reformpaket.

⁶ Avståndet till Irland ökar med 3.400 eller 4.900 dollar beroende på vilken befolkningsprognos för Sverige som används. Baserat på en PPP-kurs på 8,9 SEK/USD, som var den PPP-kurs som gällde 2014, motsvarar detta 30.000 eller 43.000 kronor. För enkelhetens skull antar vi att samma PPP-kurs gäller också 2020.

⁷ Avståndet fram till Irlands femteplats 2020 är 67.000 kronor per person baserat på IDB:s befolkningsprognos och 80.000 kronor per person baserat på SCB:s nyare befolkningsstatistik. En PPP-kurs på 8,9 SEK/USD används för omvandling till svenska kronor.

⁸ I den här analysen används genomgående köpkraftskorrigerad BNP per capita för att underlätta internationella jämförelser. I andra analyser där istället inhemsk valuta används blir det historiska genomsnittet lägre.

Reformer för högre välstånd

BNP per capita är ett centralt mått för en nations välstånd, då det mäter den samlade produktionen per invånare. Allt annat lika, innebär högre BNP per capita högre inkomster och skatteintäkter. Det finns många faktorer som påverkar BNP per capita, men i slutändan handlar det om hur mycket befolkningen arbetar och hur produktiva de är. Goda institutionella förutsättningar för ett *högt arbetskraftsutbud* och *bättre produktivitet* är med andra ord en förutsättning för att Sverige ska klättra i välståndsligan. För att stärka dessa förutsättningar krävs reformer, och det finns sällan en enskild åtgärd som löser alla problem. Istället bygger goda tillväxtförutsättningar på ett kontinuerligt reformarbete som innefattar flera områden.

Skatterna måste vara effektivt utformade och hålla konkurrenskraftiga nivåer för att de inte i onödan ska hämma investeringar i företag och människor. Ett rimligt skattetryck förutsätter bland annat en välfungerande och kostnadseffektiv offentlig sektor som erbjuder medborgarna den service de efterfrågar. Detta är särskilt viktigt mot bakgrund av de långsiktiga utmaningarna kopplade till välfärdens finansiering. Arbetsmarknaden måste fungera för att så många som möjligt ska komma i sysselsättning, i jobb som matchar deras kompetens. Detta är tätt sammanlänkat med utbildningssystemet, som måste se till att arbetskraften har färdigheter som är relevanta för arbetsmarknaden. Slutligen finns det behov av reformer utanför dessa områden, som stärker näringslivets generella förutsättningar.

En effektivare arbetsmarknad

En välfungerande arbetsmarknad är en grundförutsättning för att utveckla vårt gemensamma välstånd. Arbetsmarknadens funktionssätt påverkar hur stor andel av befolkningen som är sysselsatt, hur mycket de jobbar och hur effektivt deras kompetens används. Det finns möjlighet att förbättra alla dessa delar i Sverige.

Sedan finanskrisen har sysselsättningen utvecklats starkt. Samtidigt präglas arbetsmarknaden av en betydande tudelning där vissa grupper har svårt att etablera sig. Inrikes födda och personer med hög utbildning har en stark ställning på arbetsmarknaden, men för utrikes födda och personer med kort utbildning är arbetslösheten hög. Den stora utmaningen framöver är att sänka trösklarna för personer som idag har svårt att komma in. Vidare finns ett behov av att modernisera konfliktreglerna och att vända utvecklingen i sjukfrånvaron. Även matchningen skulle kunna fungera bättre.

Reformer för en kortare väg in på arbetsmarknaden för nyanlända

För att den kraftigt ökade migrationen till Sverige ska ha en så positiv inverkan på svensk ekonomi som möjligt är det avgörande att underlätta för nyanlända att komma i arbete. Vägen in på arbetsmarknaden för nyanlända är idag för lång och kantas dessutom av byråkratiska hinder.

Alla som kommer till Sverige måste ges goda möjligheter att lära sig svenska oavsett bakgrund eller utbildningsnivå. Möjligheten att lära sig svenska måste dels vara individanpassad för att möta olika behov och framtidsplaner, dels måste undervisningen påbörjas redan under asylprövningstiden. Att behöva vänta till folkbokföring innan det är möjligt att börja lära sig språket är ineffektivt.

Incitamenten till arbete bör stärkas genom att stegvis räkna av dagersättningen för asylsökande mot arbetsinkomster. Idag är marginaleffekterna hundraprocentiga eftersom varje krona i arbetsinkomst minskar dagersättningen med lika mycket. Ett sätt att stärka incitamenten skulle vara att den asylsökande får behålla hela dagersättningen upp till en viss nivå av intjänad arbetsinkomst och därefter får behålla hälften av dagersättningen upp till en annan nivå. Ett liknande förslag diskuteras för försörjningsstödet i en bilaga till Långtidsutredningen 2011 (Mörk, 2011).

Ny anställningsform

I Sverige tar det åtta år innan hälften av flyktingarna har fått arbete. Motsvarande period i Tyskland är fem år. Det behövs lägre trösklar in på den svenska arbetsmarknaden för människor med låg utbildning och bristande arbetslivserfarenhet. En viktig anledning till den förbättrade arbetsmarknaden i Tyskland under senare år har varit ökad lönespridning i det nedre intervallet. Det här har inte lett till ökad inkomstspridning, då många har gått från bidrag till jobb. Arbetsmarknadsekonomiska rådet har studerat det tyska exemplet och även föreslagit en ny anställningsform i Sverige som man benämner ingångsjobb.⁹

En ny tidsbegränsad anställningsform kan utformas som utgår från nuvarande yrkesintroduktionsanställningar (YA). Lönerna tillåts att sättas lägre än nuvarande kollektivavtalade lägstralöner. Flexibiliteten ökas bland annat genom att utbildning kan förläggas utanför arbetstid. Även företag utan kollektivavtal ska kunna använda den nya anställningsformen. Den subvention som utgår i form av kreditering av arbetsgivaravgiften kan utökas.

Föräldraförsäkring som stimulerar arbete

I migrationsöverenskommelsen sägs att uttag av föräldrapenning ska begränsas till endast ett fåtal dagar efter barnets tvåårsdag för föräldrar som kommer till Sverige. Något förslag om detta har ännu inte presenterats av regeringen. Det vore en fördel om den nya begränsningen vidgades till att omfatta allt uttag av föräldrapenning på grundnivån, det vill säga då föräldrapenningen baseras på bosättning och inte tidigare arbete och förvärvsinkomst. Efter tvåårsdagen bör kvarvarande dagar endast betalas baserade på arbete och förvärvsinkomst. På sådant sätt upprätthålls grundtanken i föräldraförsäkringen om att underlätta möjligheterna att förvärvsarbeta även under tid med små barn. Flexibiliteten i uttag av föräldrapenningdagar är kopplat till möjligheterna att kombinera förvärvsarbete med familj.

Den nya begränsningen skulle då omfatta en bredare grupp och inkludera alla bosatta i Sverige som inte har etablerat sig på arbetsmarknaden. Begränsningen bör syfta både till att motverka långvarigt utanförskap och innebära drivkrafter till arbete. Det skulle även ha en positiv effekt på jämställdheten. Att möjliggöra tidigare tillträde till förskolan för barn vars föräldrar har föräldrapenning enligt grundnivå och utifrån bosättning, skulle medföra positiva effekter för integration och inläring.

⁹ Se vidare Arbetsmarknadsekonomiska rådet (2016).

Reformer för en låg och stabil sjukfrånvaro

Sedan 2010 har sjukfrånvaron i Sverige vänt upp från historiskt låga nivåer. Samtidigt visar Hägglund och Johansson (2016) att förändringarna i sjukfrånvaron över tid inte går att koppla till motsvarande förändringar i folkhälsan eller arbetsmiljön.

En låg och stabil sjukfrånvaro är viktigt för såväl arbetstagare som arbetsgivare. Det är också viktigt för hållbara offentliga finanser och för Sveriges välbefinningsutveckling bland annat eftersom det leder till ökad produktivitet och fler arbetade timmar. Den samlade bedömningen från forskningen är att regelutformning har stor betydelse för hur socialförsäkringssystem används samt att kontrollinsatser, såsom tidsgränser, minskar användningen av försäkringen.¹⁰ Hägglund (2010) visar exempelvis att sjukskrivningstiderna minskade till följd av införandet av fasta tidsgränser för bedömning av rätt till fortsatt sjukpenning. Försäkringskassans funktion som grindvakt är därför betydande för sjukfrånvarons utveckling.

För att nå en låg och stabil sjukfrånvaro måste den reformerade sjukförsäkringen värnas. Det innebär att rätten till sjukpenning måste prövas i enlighet med rehabiliteringskedjans tidsgränser och med en bortre tidsgräns. Den bortre tidsgränsen bör återinföras. Det kan övervägas att lägga en sådan tidsgräns tidigare än den slopade tidsgränsen vid dag 914 för att rehabiliteringsinsatser ska ha förutsättningar att vara verkningfulla (Hägglund och Johansson, 2016). Därtill bör hälso- och sjukvårdens ansvar för sjukfrånvaron stärkas genom att läkares rätt att sjukskriva villkoras, till exempel genom att ställa krav på kunskaper om bedömning av arbetsförmåga.

Försök bör också göras där ett eller flera landsting delfinansierar sjukförsäkringen. Ett tänkbart upplägg är att landstinget får ett kostnadsansvar för en viss procentandel av sjukpenningkostnaderna, till exempel 10 procent, i landstingets geografiska område. Samtidigt erhålls ett bidrag från staten som motsvarar 10 procent av landstingets förväntade sjukpenningkostnader baserat på befolkning, näringslivsstruktur med mera. Härmed uppstår ett ekonomiskt incitament att påverka sjukpenningkostnaden nedåt för den aktör som faktiskt har rådighet över detta, eftersom landstinget ansvarar för vården. I ett sådant försök måste det även finnas mekanismer som motverkar övervältning till sjukersättning (tidigare kallat förtidspension).

Moderna konfliktregler

En väl fungerande arbetsmarknad är grunden för att vi ska få fler jobb och ökande välbefinnande i Sverige. Reglerna för konflikter vid förhandlingar mellan fack och arbetsgivare är en viktig del av detta. Svenskt Näringsliv värnar kollektivavtalen, men deras ställning hotas av de långtgående konfliktmöjligheterna på arbetsmarknaden, vilka bidrar till obalansen mellan arbetsmarknadens parter.

Svenska företag verkar i en allt hårdare global konkurrens. Företagen är sårbara för störningar på den svenska arbetsmarknaden – det påverkar deras konkurrensförmåga och möjligheter att behålla och skapa jobb i Sverige. Med nuvarande regelverk kan fackförbund med små medel orsaka stora skador för företag och samhälle. På så sätt finns en obalans i förutsättningarna mellan parterna när avtalen förhandlas fram.

¹⁰ Se till exempel Skogman Thoursie (2014), "Ekonomiska incitament inom arbetslöshets- och sjukförsäkringarna", underlagsrapport till PSFU eller Hägglund (2015), "Tidsgränserna i sjukförsäkringen", Inspektionen för socialförsäkringen rapport 2015:5, för en översikt av litteraturen.

De verktyg som arbetsgivarna en gång hade för att säkerställa balans mellan olika intressen och arbetsfred, lockouter och sympatilockouter, är i praktiken omöjliga att använda på dagens gränslösa marknader. För att åter nå en balans mellan parterna och för att få regler som passar den moderna arbetsmarknaden måste spelreglerna för relationerna mellan fack och arbetsgivare förändras. En modernisering av konfliktreglerna behöver innefatta en proportionalitetsregel som avgör rimligheten av stridsåtgärder. Rätten till sympatiåtgärder behöver tas bort eller kraftigt begränsas. Det behövs också regler om *ultima ratio*, som innebär att konfliktvarsel inte får läggas förrän samtliga förhandlingsmöjligheter är uttömda, som en absolut sista åtgärd.

Konkurrensutsatt Arbetsförmedlingen

Nästan sju av tio av de som är inskrivna på Arbetsförmedlingen är antingen utomeuropeiskt födda, äldre än 55 år, har en funktionsnedsättning eller har högst en för-gymnasial utbildning. Dessa grupper har en svag förankring på arbetsmarknaden och är i hög utsträckning beroende av förmedlingstjänster. Samtidigt är det endast en liten andel av de inskrivna som går över till arbete varje månad. Av myndighetens egen arbetsmarknadsrapport framgår dessutom att andelen arbetssökande som 2015 fick ett jobb via Arbetsförmedlingen endast var 16 procent (Arbetsförmedlingen, 2016). Under samma år hade Arbetsförmedlingen ett anslag på över 60 miljarder kronor och en personalstyrka på över 14 000 personer. Det är uppenbart att Arbetsförmedlingen inte lyckas tillräckligt väl med sitt uppdrag att förmedla jobb. Något som också återspeglas i Svenskt Näringslivs rekryteringsenkät där andelen arbetsgivare som använder Arbetsförmedlingens tjänster stadigt minskar (Karlsson, 2016).

OECD (2016) konstaterar att vägen till jobb i Sverige ofta går via egna nätverk och informella kontakter. Utrikes födda tenderar att ha färre sådana kontakter vilket gör att de är mer beroende av förmedlingstjänster. Forskning visar att utrikes födda i försöksverksamhet med privat arbetsförmedling både hittade jobb snabbare och fick högre inkomster än de som var på Arbetsförmedlingen (Bennmarker m.fl. 2009). Detta är ett tungt vägande skäl för privat arbetsförmedling eftersom en majoritet av de som är inskrivna på Arbetsförmedlingen idag är utrikes födda.

Genom att konkurrensutsätta förmedlingstjänsterna hos Arbetsförmedlingen skapas förutsättningar att erbjuda mer individuellt anpassat stöd och service som bättre matchar den arbetssökandes behov. Dessutom innebär det en möjlighet att ta tillvara andra aktörers kunskap och erfarenhet av matchning samt få tillgång till nätverk som inte finns hos Arbetsförmedlingen.

Ett konkurrenskraftigt skattesystem

Ett välfungerande skattesystem är en grundläggande förutsättning för en växande ekonomi. Skatter behövs för att finansiera det offentliga åtagandet, men de måste tas ut på ett effektivt sätt och ha rimliga nivåer om Sverige ska återta sin placering som ett av länderna med högst BNP per capita.

Medan skatterna sjunkit som andel av BNP sedan 1990, är de fortfarande bland de högsta i världen. Bara sex länder har högre skatter än Sverige idag. Om skatterna är för höga, begränsar de incitamenten till att investera i både företag och människor. En för hög skatt på arbete kan även begränsa arbetsutbudet.

Vissa skatter, som till exempel värnskatten, är sannolikt så pass skadliga att de inte ens genererar intäkter till statskassan. Vissa strategiskt riktade sänkningar, som RUT-

reformen, har även visat sig vara effektiva jobbskapare åt personer som tidigare stått långt från arbetsmarknaden. Det finns även möjlighet att stärka äldres incitament att arbeta genom en riktad skattesänkning. Slutligen måste det bli lättare och billigare att använda personaloptioner och mer lönsamt att investera.

Sänk marginalinkomstskatterna

Sverige har världens högsta marginalinkomstskatter. Nuvarande regering har höjt dem ytterligare genom avtrappningen av jobbskatteavdraget för högre inkomster. Dels är skattenivån, drygt 60 procent, mycket hög i ett internationellt perspektiv, och dels sätter de högre marginals-katterna in på relativt låga nivåer. Redan vid en månadsinkomst om cirka 38 000 stiger marginals-katten till minst 50 procent (exakt nivå beror på kommunalskatten). Så höga marginals-katter finns sällan i några andra länder. Bland 30-talet jämförda länder har endast fyra marginals-katt över 50 procent och den träder då in vid inkomster som är högre, i vissa fall flerfaldigt högre, än i Sverige.

Höga marginals-katter har en rad kända negativa effekter. De snedvrider resursanvändningen i ekonomin och minskar incitamenten att utbilda sig, kompetensutveckla, ta risk och att arbeta. Därtill försvårar de möjligheten att rekrytera utländska talanger. En rad studier visar också att arbetsutbudet minskar så kraftigt att de högsta marginals-katterna skulle vara gratis att ta bort ur ett statsfinansiellt perspektiv, se till exempel Ericson och Flood (2014) och Flood (2016).

Det finns många sätt att minska de höga svenska marginals-katterna. I ett första steg skulle den vanliga statliga inkomstskatten kunna sänkas med fem procentenheter. För det högsta inkomstskiktet vore detta ekvivalent med att ta bort värnskatten, men utöver detta skulle även de som bara betalar den statliga inkomstskatten få en sänkning. I samband med detta bör också avtrappningen av jobbskatteavdraget slopas. Den högsta marginals-katten skulle då uppgå till 50 procent och träffa inkomster över cirka 50 000 kronor i månaden.

Lägre beskattning av kapitalinkomster

I ett internationellt perspektiv är beskattningen av kapitalvinster och utdelningar i Sverige hög. Detta gäller särskilt låga inkomster, kapitalvinster i allmänhet samt utdelningar och kapitalvinster inom ramen för beskattning av aktiva ägare i fåmans-företag.¹¹ Det finns flera viktiga fördelar med en lägre beskattning av kapitalinkomster.

För det första så skulle finansieringen av företag underlättas och ägande baserat i Sverige stärkas. En lägre beskattning av kapitalinkomster skulle öka utbudet av riskkapital. Men för många företagare är det viktigt att behålla kontrollen över sina verksamheter och en lägre beskattning av kapitalinkomster skulle även underlätta för företagare att exempelvis bygga upp ett eget privat sparkapital som senare kan användas för vidare investeringar i verksamheten. Ett ägande som i större utsträckning än idag har sin hemvist i Sverige skulle med stor sannolikhet ha långsiktigt positiva effekter för sysselsättningen.

¹¹ Fredriksson och Abdali (2016), Konkurrenskraften i Sveriges ägarbeskattning, rapport, Grant Thornton och Svenskt Näringsliv. Se även en äldre rapport, Carroll m.fl. (2012), Corporate Dividend and Capital Gains Taxation: A Comparison of Sweden to Other Member Nations of the OECD and EU, and BRIC Countries, rapport, Ernst & Young, som visar att den svenska kapitalinkomstskattesatsen på 30 procent kan jämföras med en genomsnittlig skattesats på 17 procent i omvärlden.

Sverige har även en bostadsmarknad som präglas av låg rörlighet samt snabbt stigande bostadspriser och skuldsättning. En lägre skattesats på kapitalinkomster skulle göra individer mer benägna att flytta, och därmed förbättra möjligheten för individer att flytta dit jobben finns. En följeffekt av en skattesänkning skulle också vara att ränteadragen minskade, vilket skulle minska efterfrågan på bostäder och dämpa prisökningstakten.

Även om varje lands skattesystem är unikt och varje regelverk måste sättas i sitt sammanhang så skulle andra länders lättnadsregler och incitament kunna fungera som inspiration för att förbättra konkurrenskraften i den svenska beskattningen av kapitalinkomster, och samtidigt förbättra ekonomins funktionssätt. Även enklare system med lägre skattesats och få undantag och specialregler är värda att titta närmare på.

Bättre villkor för personaloptioner

En stor del av den välståndsskapande innovationen sker idag i nystartade företag som ofta har helt nya teknologier eller produkter. Företagens affärsidéer är ofta riskfyllda, med stor sannolikhet att misslyckas. Samtidigt har de även potentiellt hög avkastning. Dessa företag har ofta små eller inga intäkter i början, och därmed ett negativt kassaflöde. De måste med andra ord få investeringskapitalet att räcka så långt som möjligt.

Innovativa företag av den här typen har därför svårt att använda löner för att konkurrera om personal med stora, etablerade företag. I flera länder är det vanligt att lösa problemet genom att använda sig av personaloptioner för att ge nyckelpersoner del av företagets framtida värdeutveckling. I USA har instrumentet haft avgörande betydelse för bland annat IT och bioteknik. I Sverige beskattas personaloptioner idag med upp till 68 procent skatt, vilket gör att Sverige har en av de högsta skattesatserna på området i Europa. Ytterligare ett problem är att optionen beskattas när de utnyttjas och inte när aktierna säljs, vilket innebär att entreprenören beskattas innan denna fått intäkter från försäljningen. Innovativt entreprenörskap skulle därför gynnas av förbättrade förutsättningar för att använda personaloptioner (Henreksson och Sanandaji, 2014).

När utredningen om skatteregler för incitamentsprogram (SOU 2016:23) presenterades innehöll förslaget ett antal problematiska delar, som kraftigt kritiserades av näringslivets representanter i betänkandet. Dessa delar av utredningens förslag togs sedan bort i samband med att förslaget remitterades. Den del av förslagen från utredningen som remitterats har klara fördelar för vissa mindre och nystartade företag. Personaloptionerna förmånsbeskattas inte utan beskattning sker istället när aktierna löses in och då till kapitalinkomstskatt på 30 procent. Inga socialavgifter tas ut.

Enbart företag som är yngre än sju år, har under 80 miljoner i omsättning och färre än 50 anställda får använda sig av personaloptioner i förslaget som remitterats. Dessa begränsningar borde utvidgas betydligt för att öka incitamenten till entreprenörskap. Eftersom utredningens förslag inte riktas till samtliga företag finns det dock en problematik rörande EU:s förbud mot statsstöd, som gör att vissa begränsningar är svåra att undvika. Dock bör tidsgränsen för hur länge företaget varit verksamt höjas och antalet anställda bör kunna utvidgas till 250 personer.

Utöka RUT och höj beloppsgränsen

Sverige har idag en relativt liten tjänstesektor, och vissa grupper har svårt att komma in på arbetsmarknaden. Det finns tungt vägande skäl att skattemässigt gynna hushållsnära tjänster eftersom det leder till ökat arbetsutbud och minskat obetalt hemarbete (Klein och Olovsson, 2015). Anledningen är att lägre skattesatser på hushållsnära tjänster gör det relativt sett billigare att anlita någon att underlätta hemarbetet jäm-

fört med att göra allt själv. Finanspolitiska rådet (2011) bedömer dessutom att RUT-avdraget har gjort det svenska skattesystemet mer samhällsekonomiskt effektivt. Genom att flytta hemarbete till marknaden skapar RUT-avdraget arbetstillfällen i tjänstesektorn. Inte minst för personer med svag koppling till arbetsmarknaden. En undersökning bland RUT-företag 2010 visade att över 70 procent av de anställda kom från utanförskap (Almega, 2016).

Fredriksson och Topel (2006) konstaterar att den höga arbetslösheten hos grupper med svag förankring på arbetsmarknaden delvis kan förklaras av att Sverige har en relativt liten privat tjänstesektor. Sedan beloppsgränsen för RUT-avdraget sänktes har branschen stagnerat. Antalet unika utförare mellan januari och maj i år är 1 819 färre jämfört med motsvarande period i fjol.¹² I en tid då gruppen med svag koppling till arbetsmarknaden ökar behövs fler, inte färre, vägar till jobb. Beloppsgränsen för RUT-avdraget bör därför justeras uppåt. RUT-avdraget bör dessutom bygga på ett mer principiellt synsätt där utgångspunkten är att avdraget tillämpas på privatpersoners köp av tjänster kopplade till hushållet. Med utgångspunkt i ett mer övergripande synsätt kan sedan undantag från avdragsrätten diskuteras. Detta skulle medföra att fler tjänster skulle omfattas, exempelvis tvättjänster och hemleverans av mat.

Utöka jobbskatteavdraget för äldre

Andelen äldre i befolkningen ökar. I framtiden kommer därför de som arbetar att behöva försörja allt fler vilket innebär att vi kommer att behöva jobba längre upp i åldrarna för att de offentliga finanserna ska gå ihop. Genom att göra förvärvsarbete mer lönsamt relativt pensionsinkomster skapas ekonomiska incitament för äldre att stanna på arbetsmarknaden. Det förstärkta jobbskatteavdraget för personer över 65 år som infördes 2007 är ett exempel på ett sådant incitament.

Utvärderingar visar att skattereduktionen ökade sysselsättningen bland äldre. Flood (2016) visar att en utökning av det förhöjda jobbskatteavdraget, där åldersgränsen sänks till 61 år, kan bidra till att minska underskottet i det offentliga finanserna. Detta uppnås dels genom att arbetsinkomster senare i livet genererar högre skatteintäkter och pensionsinbetalningar. Dels genom att ett längre arbetsliv minskar utgifterna för grundtryggheten.

Ökad kvalitet och effektivitet i välfärden

En växande och åldrande befolkning och den nuvarande flyktingkrisen sätter stor press på de offentliga finanserna. För att förena det offentliga åtagandet att tillhandahålla välfärdstjänster av god kvalitet med en långsiktigt god ekonomisk utveckling i vårt land krävs att varje skattekrona används mer effektivt. Svenskt Näringsliv har beräknat att om ingen produktivitet utveckling sker i välfärdstjänsterna, så uppstår ett underskott i de offentliga finanserna som motsvarar en kommunalskattehöjning på åtminstone fem kronor till år 2040.¹³

Successiva skattehöjningar för att klara välfärdsåtagandet vore dock en mycket olämplig väg att gå. Skattehöjningar påverkar incitamenten till arbete och investeringar, och konkurrenskraften, negativt. Därmed försämras även tillväxt- och välfärdsutvecklingen. Redan på kort sikt finns risk för betydande skattehöjningar i kommuner och landsting. Kraftfulla effektiviseringsinsatser måste till för att motverka detta. Utan det får vi inte mer välfärd för varje skattekrone.

¹² Skatteverkets PSI-data för RUT och ROT för perioden januari–maj 2016.

¹³ Svenskt Näringsliv (2015).

Samtidigt krävs att kvaliteten i välfärdstjänsterna hela tiden utvecklas. Inte minst inom skolan finns uppenbara kvalitetsproblem. Men det är inte resursbrist som generellt sett är orsaken till bristande kvalitetsutveckling. Betydligt viktigare för kvalitetsutvecklingen är hur resurserna används.

Lägg ner Välfärdsutredningen

Välfärdsutredningen (Dir. 2015:22) har i uppdrag att föreslå regler om vinstbegränsning i välfärden. Vinsten behövs i företagen, bland annat för att finansiera uppbyggnad, investeringar och expansion samt för att ge möjlighet till ersättning för den risk som tas. En reglering om vinst- eller utdelningsbegränsning blir ett avgörande hinder för detta. Det kommer med största sannolikhet att leda till att de allra flesta privata utförare på sikt skulle tvingas avveckla sin verksamhet. Detta innebär att människors valfrihet skulle gå förlorad, liksom att konkurrensen som drivkraft för att driva kvalitets- och effektivitetsutveckling skulle upphöra. För att utveckla arbetssätt i välfärdstjänsterna krävs företagande och innovationer, inte landsting och kommuner i monopolställning.

Varje reglering av vinster i välfärden medför negativa effekter. Begränsade vinstmöjligheter innebär att de mest effektiva företagen lämnar sektorn medan de mindre effektiva blir kvar. Därmed begränsas möjligheten till den produktivitetsutveckling som måste genomföras i välfärdssektorn för att bibehålla goda offentliga finanser och en fungerande välfärd.

Reformera ersättningssystemen i välfärden

En betydande del av välfärdstjänsterna ersätts idag genom anslagsfinansiering. Ett problem med denna ersättningsmodell är att drivkrafterna till ökad produktivitet och effektivitet inte stärks. Anslagsfinansiering bör undvikas. Ersättningssystemen för välfärdstjänsterna bör utvecklas mot att i större utsträckning premiera goda kvalitetsresultat. På så vis skapas starkare drivkrafter för effektivare arbetssätt inom välfärden som leder till kvalitetsförbättringar. Mer effektiva verksamheter växer och bra idéer sprids snabbare än idag.

En framgångsrik reformering av ersättningssystemen bör bygga på att goda resultat premieras, i kontrast till ett system där ersättningen enbart utgår i relation till utförandet av en tjänst. En risk med ett sådant ersättningssystem är nämligen att det kan styra mot ökad kvantitet i stället för kvalitet.

Utförare som utför tjänster på ett sätt som är mindre kostsamt för samhället, till exempel genom att det leder till färre behandlingar i framtiden, eller genom införande av arbetsbesparande välfärdsteknologi eller digital konsultation med vården, bör premieras genom ersättningssystemens utformning.

Samtidigt bör ersättningssystemen utformas så att det finns ett krav på årlig produktivitetsförbättring i form av ökad kostnadseffektivitet för såväl privata som offentliga utförare.

Skärp kraven för utförare av välfärdstjänster

Inom välfärden ska det bara finnas seriösa utförare som har förutsättningar att bedriva verksamhet med god kvalitet. Enstaka fall av allvarliga kvalitetsbrister har inträffat i såväl privat som offentligt drivna välfärdsverksamheter. För att minska förekomsten av verksamheter med allvarliga kvalitetsbrister är det lämpligt att införa ett system

med ledningsprövning för tillståndspliktiga verksamheter, så att personer med en historik som tyder på att de är olämpliga att inneha förtroende att bedriva offentligt finansierade verksamheter inom välfärden förhindras att göra detta.

Det är rimligt att ägar- och ledningsprövning införs för tillståndspliktiga verksamheter inom välfärden. Tillståndsplikt är motiverad även för hemtjänst och äldreboende. Tillståndsplikt, liksom ledningsprövning, bör även gälla offentligt drivna verksamheter. Noggrann uppföljning och tillsyn, som bedömer kvaliteten av de utförda tjänsterna hos utförarna, bör också ske. Såväl kommunala som privata utförare som inte uppfyller kvalitetskraven ska kunna stängas av utan onödigt dröjsmål. På så vis stärks de seriösa aktörernas ställning.

Ytterligare en viktig reform för att ställa tydligare krav på utförare av välfärdstjänster är att införa extern rättning av nationella prov. Detta skulle motverka betygsinflation och leda till att elever och föräldrar kan fatta mer välinformerade beslut när de väljer skola. Digitala nationella prov borde vara en självklarhet.

Inför en målsättning om förbättrad produktivitet i offentlig sektor

En målsättning om förbättrad produktivitet, i form av stärkt kostnadseffektivitet, på 0,5 procentenheter per år bör införas i stat, landsting och kommuner. Om en sådan målsättning uppfylls kan den demografiska utvecklingen klaras till år 2040 med ungefär samma skattetryck som dagens. Dock behövs inledningsvis mer betydande årliga produktivitetsförbättringar mot bakgrund av den demografiska utvecklingen på kort sikt, vilket bör vara möjligt mot bakgrund av de stora kostnads- och produktivitetsskillnader som idag finns mellan olika kommuner och landsting inom vård, skola och omsorg. För att förverkliga produktivitetsförbättringarna krävs ett brett, systematiskt och metodiskt arbetssätt i styrning och uppföljning. Viktigt är också att ha klok konkurrensutsättning, ökad benchmarking och att digitaliseringens möjligheter tas till vara.

Överväg ett mjukt skattetak för kommuner och landsting

Svenska kommuner och landsting finansierar i dagsläget den stora merparten av sina välfärdsutgifter genom att ta ut skatter från sina invånare. Detta ger upphov till möjligheten att hantera bristfällig effektivitet och stigande kostnader i välfärdssystemen genom att höja skatterna istället för att förbättra resursutnyttjandet i verksamheterna och få ut mer välfärd av varje skattekrona. På sikt kan detta ge upphov till högre skattesatser istället för en mer effektivt skött välfärd. Utrymmet för att höja skatterna är begränsat idag, varför ett mjukt skattetak för kommuner och landsting bör övervägas.

Ett av styrmedlen som finns tillgängligt för detta syfte är statsbidragen som går från staten till kommuner och landsting. Storleken på dessa skulle kunna relateras till skattesatserna hos varje kommun. Om skattesatsen överstiger en viss högsta nivå, skulle statsbidraget kunna minska i proportion med hur mycket skattesatsen överstiger en uppsatt gräns. På så sätt skapas ett incitament för kommuner och landsting till kostnadseffektiv verksamhet, vilket på sikt skulle gagna medborgarna genom lägre skatter och mer effektiva välfärdssystem. En liknande ordning gällde för åren 1997–1999, och infördes av den socialdemokratiska regeringen, i syfte att förbättra Sveriges ekonomi efter 90-talskrisen.¹⁴ Det borde övervägas igen.

¹⁴ Prop. 1995/96:213, Minskning i särskilda fall av det generella statsbidraget till kommuner och landsting åren 1997 och 1998, SFS 1996:1061, Lag om minskning i särskilda fall av det generella statsbidraget till kommuner och landsting åren 1997–1999.

Bättre offentlig upphandling

Varje år upphandlar offentlig sektor för minst 650 miljarder kronor. Det är en stor och viktig marknad och för många företag en central plattform för vidare expansion och därmed jobbtillväxt. Upphandlingarna är också en förutsättning för att samhället ska fungera. För företagen, och för skattebetalarna, är det viktigt att det finns en sund konkurrens och att skattepengar används effektivt.

I dagsläget finns en bra lagstiftning för offentlig upphandling. Problemet ligger snarare i hur den tillämpas i praktiken. Lagarna, dels nuvarande och dels kommande – som bygger på Genomförandeutredningens förslag¹⁵ – ger upphandlande myndigheter och enheter stora möjligheter att genomföra upphandlingarna på ett effektivt sätt som gynnar konkurrensen och som leder till den goda affären, det vill säga en upphandling som använder offentliga medel så effektivt som möjligt. Dialog och uppföljning, som är en förutsättning för detta, saknas emellertid ofta. Omfattande kvalificeringskrav och obligatoriska krav som alla anbudsgivare måste uppfylla leder till byråkrati och många överprövningar.

Istället borde förfrågningsunderlagen förenklas till förmån för både myndigheten själv och leverantörerna. Myndigheter borde i större utsträckning upphandla resultat eller funktion istället för att ange detaljerade obligatoriska krav som alla anbudsgivare måste uppfylla. Fler leverantörer borde därmed bli intresserade av att lämna anbud i offentliga upphandlingar, vilket skulle gynna offentliga sektorns ekonomi och kvalitetsutveckling.

Regeringens lagrådsremiss på området, ”Miljö-, social- och arbetsrättsliga hänsyn vid upphandling”, bör dras tillbaka eftersom det stänger ute småföretag, öppnar för oseriösa aktörer och inte fungerar med den svenska partsmodellen för arbetsmarknaden. Det har dessutom fått omfattande kritik bland annat av Lagrådet (se Lagrådets yttrande över regeringens lagrådsremiss, Miljö-, social- och arbetsrättsliga hänsyn vid upphandling), som konstaterar att förslaget är illa skrivet, svårtolkat, leder till ökad administration och hindrar småföretag att delta.

Mer humankapital, bättre matchning

En produktiv arbetskraft är avgörande för Sveriges tillväxt och välbefinnande. Företagens kompetensförsörjning är därför en viktig fråga. Samtidigt som vi aldrig förr har haft en så välutbildad arbetskraft som vi har nu, finns betydande matchningsproblem på den svenska arbetsmarknaden. Att hitta personal med rätt utbildning eller rätt yrkeserfarenheter är en av de största utmaningarna de svenska företagen står inför. En fungerande arbetsmarknad förutsätter att arbetskraften har färdigheter som är relevanta för de som har behov av arbetskraft. Här spelar utbildningssystemet en viktig roll – från förskola till universitet.

En välutbildad befolkning, som har den kompetens som arbetsmarknaden efterfrågar är mer produktiv och höjer det ekonomiska välbefinnandet. Med rätt utbildning minskar risken för utanförskap. Det finns starkt stöd från forskningen om humankapital att tidiga investeringar ger störst avkastning. Det finns även fler möjligheter att utveckla systemet för högre utbildning för att studenterna ska bli klara snabbare och få en för arbetsmarknaden mer relevant utbildning.

¹⁵ SOU 2014:51, Ds 2014:25.

Utökad rätt till förskola

Förskolan är viktig eftersom den lägger grunden till framtida utvecklingsmöjligheter. Vi vet idag från forskningen att uppväxtvillkor har betydande och långsiktiga effekter på såväl hälsa som intjänandeförmåga eftersom grunden för att utveckla humankapital läggs i tidig ålder.¹⁶ En av de viktigaste slutsatserna i Heckman (2000) är att satsningar på framför allt lågpresterande elever har större effekt ju tidigare de genomförs. Därtill konstaterar Långtidsutredningen 2015 att förskolan spelar en viktig roll för att barn ska kunna utveckla grundläggande färdigheter i att räkna, läsa, skriva och tala samt mer allmänna förmågor såsom samarbetsförmåga och noggrannhet. Alla dessa färdigheter har en avgörande betydelse för att senare kunna komma in på arbetsmarknaden. En krona i förskolan gör alltså betydligt större nytta än en krona på exempelvis arbetsmarknadsåtgärder senare i livet.

Fredriksson m.fl. (2010) bekräftar att förskola bidrar till att minska skillnaden i språkkunskaper mellan barn med föräldrar som inte har svenska som modersmål och barn med föräldrar som har svenska som modersmål. Därtill visar forskning att högkvalitativ barnomsorg är viktigast för barn till föräldrar med låg utbildning och låga inkomster (Ruhm och Waldfogel, 2012).

Alla barn bör därför ha rätt till 30 timmars förskola per vecka oavsett vilken kommun de bor i eller om deras föräldrar är arbetslösa eller föräldralediga.¹⁷ Reformen kan införas kohortvis för att dela upp kostnaden över flera år. Detta skulle dessutom göra reformen utvärderingsbar. Förutom att bidra till att utjämna barns livschanser visar även forskning att rätt till barnomsorg ökar övergången till arbete för arbetslösa mammor (Vikman, 2010). Utökad rätt till förskola är därför en förhållandevis liten reform i relation till de betydande samhällsekonomiska vinsterna.

Utökad vuxenutbildning

Det är hög efterfrågan på yrkeskompetens inom många branscher samtidigt som söktrycket till gymnasieskolans yrkesprogram sjunker. Den som redan har en gymnasieutbildning har begränsade möjligheter att yrkesväxla senare i livet då platsbrist och urvalskriterier prioriterar den som bedöms stå långt från arbetsmarknaden. Detta skapar betydande matchningsproblem på arbetsmarknaden och hindrar företagets kompetensförsörjning. Dessutom har många utrikes födda yrkeserfarenheter med sig men behöver kompletterande kurser på gymnasial nivå för att kunna utöva sitt yrke i Sverige. Det finns även en stor grupp som har gått en högskoleförberedande gymnasieutbildning och som inte läser vidare.

Sverige behöver en öppen och flexibel vuxenutbildning som gör det möjligt att både yrkesväxla och komplettera hela eller delar av sin utbildning senare i livet. Vuxenutbildningen bör omfattas av ett valfrihetssystem med tydlig resultatuppföljning. Kommuners skyldighet att erbjuda vuxenutbildning måste vara skarp. Det innebär dels att kommuner inte ska ha rätt att begränsa antalet kurser för att läsa in grundläggande behörighet, dels att kommuner som saknar plats eller viss inriktning måste ge invånare möjlighet att söka sådan utbildning på annan ort, exempelvis genom kommunal samverkan eller entreprenadlösningar.

¹⁶ För forskning om betydelsen av tidiga insatser för utbildningsnivå och inkomst senare i livet se till exempel Havnes och Mogstad (2011), Havnes och Mogstad (2014) och Drange och Havnes (2014) för Norge, Bingley och Westergaard-Nielsen (2011) för Danmark, Dumas och Lefranc (2012) för Frankrike och Felfe och Lalive (2014) för Tyskland.

¹⁷ I dagsläget ska kommunerna erbjuda förskola till alla barn från ett års ålder. Barn till arbetslösa eller föräldralediga har rätt till minst 15 timmars förskola per vecka, men vissa kommuner erbjuder längre vistelsetid.

Urvalet till komvux på gymnasial nivå måste utökas så att den blir tillgänglig även för den som inte bedöms stå långt från arbetsmarknaden. Även urvalet till yrkesvux måste utökas till att i högre grad omfatta personer med allmäntheoretisk utbildningsbakgrund. För att möjliggöra yrkesväxling måste även personer med en bakgrund inom ett annat yrke ges möjlighet att studera på yrkesvux.

Ta till vara kompetens som kommer till Sverige

I Sverige tar det åtta år innan hälften av flyktingarna har kommit i arbete. En av många åtgärder som behövs för att snabba på processen är bättre validering av kunskaper hos de som kommer, det gäller både den validering som sker i syfte att få behörighet till studier och validering i syfte att tillgodogöra sig medhavda utländska akademiska studier.

Utbildningsvalidering bör kopplas till befintliga utbildningar. Validering bör kunna ske redan innan en person har blivit antagen till en utbildning och processen bör centraliseras för att inte bli beroende av olika högskolors skiftande fokus på frågan. På så sätt säkerställs enhetliga och rättssäkra bedömningar.

Omfattningen på den branschvisa yrkesvalideringen bör öka genom fler praktikplatser. Yrkesvalidering bör anpassas till och ägas av branscherna och bör riktas till områden där det finns reella rekryteringsbehov. Yrkesvalideringen bör kombineras med ett matchningsuppdrag. Bemanningsföretag ska kunna användas i processen för att anordna valideringspraktik.

Snabbare genomströmning i högre utbildning

Sverige har en hög inträdesålder på arbetsmarknaden vilket delvis förklaras av vår internationellt sett höga examensålder. I Sverige är studenterna i genomsnitt 29 år när de tar sin första examen medan motsvarande siffra för Storbritannien är 23 år. Långtidsutredningen 2011 visar att en lägre examensålder skulle medföra betydande samhällsekonomiska vinster. Samhällets intäkter är i storleksordningen 80 000 kronor för varje år en student kan tidigarelägga sin examen. De positiva effekterna drivs framför allt av att arbetsinkomsterna och därmed också skatteintäkterna är högre efter avslutade studier än före studietiden. De som tar examen senare tar i genomsnitt också emot mer transfereringar vilket medför att samhällets kostnader förknippat med en hög examensålder överstiger de privata kostnaderna.

Den höga examensåldern pekar på att det inte finns tillräckligt starka incitament på individnivå att ta examen tidigt i Sverige. Från ett ekonomiskt perspektiv kan utbildning betraktas som en investering där kostnaden för den enskilde – i den svenska kontexten – framför allt utgörs av förlorad arbetsinkomst. Om intjänandeförmåga ökar med ålder bör investeringen göras så tidigt som möjligt eftersom kostnaden, den förlorade arbetsinkomsten, blir större ju äldre individen är. Dessutom medför en tidig examen att det återstår flera år att hämta hem intäkterna från utbildningsinvesteringen. Att så många ändå väljer att ta examen sent beror sannolikt på att studenter i Sverige inte får del av den fulla ekonomiska vinsten av att ta examen tidigt. Studiemedelsystemet bör därför reformeras så att tidig examen premieras genom ekonomiska incitament.

I linje med det förslag som presenterades i Långtidsutredningen 2011 bör delar av studielånet skrivas av kopplat till examensålder (korrigerat för utbildningens längd). I ett sådant system blir avskrivningen som störst för den som tar ut kandidatexamen vid 23 års ålder eller tidigare.¹⁸ Avskrivningen trappas sedan av så att återbetalnings-

¹⁸ För längre utbildningar justeras examensålder uppåt.

skyldigheten ökar gradvis med varje år examen fördröjs. För de som tar motsvarande examen vid 26 års ålder gäller samma system som idag. Genom att reformen ger en ökad subvention för de som börjar studera tidigt kan reformen även bidra till att öka intresset för studier bland unga personer från studieovana hem. Anledningen är att de kan tänkas vara mer beroende av en subvention för att ha möjlighet att studera.

Reformen stärker tydligt incitamenten till tidig examen genom att studenten själv får större del av den ekonomiska vinsten från ett sådant utbildningsbeslut. Om beteendeanpassning sker, vilket är troligt, uppstår enligt Långtidsutredningens beräkningar stora samhällsekonomiska vinster.

Finansiering av högre utbildning som tydligt premierar kvalitet och relevans för arbetsmarknaden

Det är avgörande för svensk ekonomi att utbildning i slutändan leder till kompetens som efterfrågas på arbetsmarknaden. Idag baseras resurstilldelningen till högre utbildningar på hur många studenter som läser utbildningen samt hur många som klarar sina studier. Att resurstilldelningen i alltför liten utsträckning premierar utbildningarnas kvalitet och relevans för arbetsmarknaden är troligtvis en delförklaring till de problem som kan observeras med såväl studenternas kunskapsnivå som dessa kunskapers relevans för arbetsmarknaden.

För att tydligare koppla finansieringen av högre utbildning till kvalitet och relevans för arbetsmarknaden så bör den baseras på fyra olika komponenter. Den första komponenten baseras, likt dagens system, på hur många helårsstudenter som läser utbildningen. Denna komponent fångar utbildningens popularitet bland studenterna. Den andra komponenten baseras på hur långt studenterna faktiskt har kommit i sin utbildning, och inte som idag enbart på avklarad kurs oaktat om den ingår i en examen eller inte. Den tredje delen är beroende av huruvida studenterna får kvalificerade jobb efter avslutad utbildning. Den sista delen av finansieringen beror på utbildningens kvalitet baserat på studenternas resultat. En sådan förändring av finansieringens uppbyggnad skulle öka lärosätenas incitament att skapa utbildningar som tillgodoser arbetsmarknadens efterfrågan på kompetens.¹⁹

Allmänna förbättringar av näringslivsklimatet

Välståndsutvecklingen påverkas av förutsättningarna på ett stort antal områden. En växande ekonomi med framgångsrika företag behöver effektiva infrastrukturinvesteringar, god tillgång på energi, en fungerande bostadsmarknad, sunda offentliga finanser och regelverk som inte är onödigt betungande. Ett antal förslag inom dessa områden redovisas här.

Lönsam infrastruktur istället för höghastighetsbanor

Trafikverkets senaste uppskattning är att kostnaden för att bygga höghastighetsbanor landar på 230 miljarder kronor (\pm 30 miljarder kronor). Även med fyrdubblade banavgifter beräknar Konjunkturinstitutet att subventionen kommer att uppgå till mellan 700 och 800 kronor per tågresa. Investeringen är inte klimateffektiv då minskningen av koldioxid kostar mer än åtta kronor per kg, vilket kan jämföras med nuvarande koldioxidskatt på 1,12 kronor per kg.²⁰

¹⁹ För mer kring detta förslag, se Krantz och Almerud (2013), Ett nytt finansieringssystem för högskolan – för höjd kvalitet och fler jobb, rapport, Svenskt Näringsliv.

²⁰ Konjunkturinstitutet (2016).

Höghastighetsbanorna är ett samhällsekonomiskt olönsamt projekt som riskerar att tränga undan andra viktiga infrastruktursatsningar i Sverige under lång tid framöver. Projektet bör därför stoppas och resurserna istället användas till upprustning och uppgradering av befintliga stambanor och andra tillväxtfrämjande infrastruktursatsningar inom person- och godstrafiken.

Avreglerad hyressättning på nybyggda hyresrätter

Bostadsmarknaden står inför stora utmaningar de kommande åren. Bostadsbristen har blivit ett allt större problem i landet, och det byggs för få bostäder i förhållande till den befolkningsutveckling som nu sker. Bostadspriserna har stigit och hushållens skuldsättning har nått höga nivåer. Trångboddheten har kommit tillbaka och arbetsmarknaden fungerar sämre när det är svårt att hitta bostad i samband med en flytt till en ny ort.

Ett påpekande som ofta återkommer i utredningar av bostadsmarknaden är att bruksvärdessystemet, som reglerar hyrorna i hyresbeståndet, är ett allvarligt problem för hela bostadsmarknaden (Frycklund och Grahn, 2015). Bostadsföretagen bygger få hyreslägenheter då de menar att kalkylerna inte går att räkna hem när hyrorna är reglerade.

Hyreslägenheter fyller en viktig funktion på bostadsmarknaden. Många, som till exempel ungdomar som vill flytta hemifrån eller studera på annan ort, varken kan eller vill köpa sin bostad. Utländsk arbetskraft, som kommer till Sverige för att arbeta under en begränsad period, är heller inte intresserade av att köpa en bostad. För ekonomiskt svaga grupper, till exempel nyanlända, är hyreslägenheter ofta det enda alternativet på bostadsmarknaden. Det är främst hyreslägenheter det råder brist på i dagens bostadsmarknad och det är de ovan nämnda grupperna som drabbas värst av bostadsbristen. Genom en allt sämre fungerande bostadsmarknad försämras arbetsmarknadens funktionssätt. Därmed utgör bostadsbristen ett hinder för välförhållandenutvecklingen.

För att åtgärda problemen på hyresmarknaden infördes systemet med presumptionshyror under 2006. På grund av dess begränsningar har det dessvärre visat sig vara otillräckligt för att lösa problemet. Svenskt Näringsliv föreslår därför att det nuvarande presumtionssystemet avskaffas och att hyressättningen för nyproduktion av hyreslägenheter släpps helt fri utan bortre tidsgräns. Effekten skulle bli ett ökat byggande av hyresbostäder.

Korta ledtiderna i byggandet – begränsa antalet överklagandeinstanser

Idag kan såväl detaljplaner som bygglov överklagas i upp till tre led. Detta innebär att byggprocesser kan ta orimligt lång tid. Ledtider på sju till tio år från idé till att byggnaderna står färdiga är inte ovanligt i Stockholmsområdet. Den mest tydliga effekten är att detta bidrar till bostadsbrist i landets tillväxtområden, inte minst Storstockholm. Bostadsbristen förhindrar inflyttning och medför en lägre tillväxt än vad som annars skulle vara fallet.

Såväl beslut om detaljplaner som beslutade bygglov kan överklagas i många led. De kan först överklagas till Länsstyrelsen, därefter till Mark- och miljödomstolen och sedan även till Mark- och miljööverdomstolen. Vissa ärenden kan även gå vidare till Högsta Domstolen om prövningstillstånd erhålls.

Överklaganderätten bör begränsas jämfört med dagens situation. Samtidigt som överklagandemöjligheter självklart är viktiga ur rättssäkerhetssynpunkt är leden för många. En översyn av antalet överklagandeinstanser, som syftar till att begränsa detta, bör göras skyndsamt.

Höjd gräns för revisionsplikt

I de flesta andra EU-länder är det betydligt fler mindre företag som undantas från revisionsplikt än i Sverige.²¹ Vissa svenska företag påtvingas därför högre revisionskostnader, och har alltså en konkurrensnackdel jämfört med motsvarande företag i andra länder.

Gränsen för revisionsplikt bör därför höjas till EU:s maximala gränsvärden för undantag. Detta skulle innebära att ett aktiebolag måste ha minst en auktoriserad revisor om mer än ett av följande tre kriterier är uppfyllda: antal anställda överstiger i genomsnitt 50 personer (3 personer enligt dagens regler); balansomslutning över 4 miljoner euro (1,5 miljoner kr); nettoomsättning över 8 miljoner euro (3 miljoner kr). Denna förändring skulle medföra avsevärda kostnadsbesparingar för företagen.

Fasa in ny vindkraft först när behov uppstår

I energiöverenskommelsen har fem partier kommit överens om att avskaffa effektskatten på kärnkraft.²² Det öppnar för att säkerhetsinvesteringar kan göras i de sex kvarvarande reaktorerna, så att fortsatt drift möjliggörs efter 2020. Tyvärr har partierna samtidigt bestämt sig för att elcertifikatssystemet ska förlängas och utvidgas fram till 2030. I praktiken innebär det en omfattande subvention för ytterligare utbyggnad av vindkraften.

Den tillkommande elproduktionen behövs inte på svensk elmarknad och kommer att leda till konstlat låga elpriser. Hotet kvarstår därför att kärnkraften konkurreras ut via dessa subventioner. Resultatet blir ett effektmässigt instabilt system med stora överskott blåsiga sommandagar. Allt detta genomförs till omfattande kostnader och helt utan att någon klimatvinst uppstår. De stora problemen med klimatpåverkan finns i transportsektorn, industrin och till viss del jordbruket. Inom den svenska elproduktionen är klimatpåverkan redan minimal.

Svenskt Näringsliv är emot en förlängning av elcertifikatssystemet. Om den ändå genomförs är det viktigt att införandet av nya certifikat sker i en baktung profil. Helst bör datumet 2030 förskjutras framåt och om inte annat bör certifikaten i huvudsak fasa in i slutet av införandeperioden. På detta sätt bibehålls flexibilitet för genomförandegruppen att se till att utbyggnaden av förnyelsebar elproduktion sker på ett så kostnadseffektivt sätt som möjligt och det finns också möjlighet att dra i handbromsen om situationen blir ohållbar.

Ersätt överskottsmålet med balansmål

En del i det finanspolitiska ramverket har varit att låta de offentliga finanserna gå med en procents överskott i genomsnitt över konjunkturcykeln, ett så kallat överskottsmål. Den offentliga sektorn har byggt upp en nettoförmögenhet som i dagsläget är cirka

²¹ Se Federation of European Accountants (2016), Audit exemption thresholds in Europe. Update after the transposition of the Accounting Directive, information paper.

²² Överenskommelse om den svenska energipolitiken, Regeringen, från: <http://www.regeringen.se/artiklar/2016/06/overenskommelse-om-den-svenska-energiolitiken/>

20 procent av BNP. Det var aldrig tanken att överskottsmålet skulle bidra till uppbyggnaden av en så stor extrabuffert. Syftet med överskottsmålet var att amortera den finansiella nettoskulden, vilket nu har uppnåtts.

Nu finns extrabufferten och den ger Sverige större möjligheter att hantera kommande kriser än flertalet jämförbara länder. Men att fortsätta ha överskott som huvudregel skulle göra att vår nettoförmögenhet på sikt skulle stiga till för höga nivåer. En fortsatt nettoförmögenhetsuppbyggnad skulle leda till att ytterligare tillgångar flyttas från den privata till den offentliga sektorn. En stor del av kostnaden för överskotten i de offentliga finanserna skulle få bäras av dagens tillväxtskapande företag. Högre skatter på företagssektorn skulle hämma konkurrenskraften och vara negativt för Sverige med lägre tillväxt i BNP per capita på sikt.

Överskottsmålet bör därför ersättas av ett balansmål, vilket skulle innebära att de offentliga finansernas genomsnittliga överskott över konjunkturcykeln sänks från en till noll procent. Ett balansmål ändrar inte principen om att det ska råda överskott i goda tider som kan användas när konjunkturen försämras. Däremot minskar risken för ökade skatteuttag på företagande och entreprenörskap.

Begränsa möjligheterna att frångå det finanspolitiska ramverket

Det finanspolitiska ramverket har tjänat Sverige väl, men det senaste året har man frångått tidigare principer. Detta är olyckligt och riskerar att försämra den långsiktiga trovärdigheten för den ekonomiska politiken.

När man kom överens om överskottsmålet var det få som trodde att politikerna skulle leva upp till det. Marknaderna blev positivt överraskade av att man tidigt etablerade den nya normen. Det tar lång tid att bygga förtroende men kan gå snabbt att rasera ett befintligt. Det skulle vara olyckligt om man äventyrade marknadernas förtroende genom att kringgå de mål man satt upp. Ett lägre förtroende för hur Sverige sköter sina finanser skulle återspeglas i högre räntekostnader, något som skulle tränga undan en del av framtida reformutrymme. Därmed skulle en del nödvändiga strukturåtgärder inte komma till stånd med lägre tillväxt i BNP per capita som följd.

En bokföringsmässig periodisering av utgifter ska inte kunna användas för att undkomma ett bindande utgiftstak. Genom att minska möjligheterna att frångå det finanspolitiska ramverket bibehålls trovärdigheten för svensk ekonomisk politik. En transparent och långsiktig samsyn över blockgränserna är nödvändig för att nå trovärdighet kring hur ramverket framöver ska hanteras.

Referenser

Almega (2016), Lägesrapport RUT Q1 2016.

Arbetsförmedlingen (2016), Arbetsmarknadsrapport 2016, Arbetsförmedlingen.

Arbetsmarknadsekonomiska rådet (2016), Arbetsmarknadsekonomisk rapport – Dags för större lönespridning?

Benmarker, H, E Grönqvist och B Öckert (2009), Betalt efter resultat – utvärdering av försöksverksamhet med privata arbetsförmedlingar, IFAU rapport 2009:23.

Bingley, P och N Westergaard-Nielsen (2012), Intergenerational transmission and day care in Denmark, i J Ermisch, M Jantti och T Smeeding (red): Inequality from Childhood to Adulthood: A Cross-National Perspective on the Transmission of Advantage, Russell Sage Foundation, New York NY.

Carroll, R, B Pizzola, E Hultman och M Segerström (2012), Corporate Dividend and Capital Gains Taxation: A Comparison of Sweden to Other Member Nations of the OECD and EU, and BRIC Countries, rapport, Ernst & Young.

Dir. 2015:22, Ett nytt regelverk för offentlig finansiering av privat utförda välfärdstjänster.

Drange, N och R Havnes (2014), Early and bright? Child care for toddlers and early cognitive skills, Manuscript presented at the EALE Conference in Ljubljana 2014.

Ds 2014:25, Nya regler om upphandling.

Dumas, C och A Lefranc (2012), Early schooling and later outcomes: Evidence from pre-school extension in France, i J Ermisch, M Jantti och T Smeeding (red): Inequality from Childhood to Adulthood: A Cross-National Perspective on the Transmission of Advantage, Russell Sage Foundation, New York NY.

Ericson, P och L Flood (2014), Höjda eller sänkta marginalskatter för mer resurser till skolan?, Svenskt Näringsliv.

Federation of European Accountants (2016), Audit exemption thresholds in Europe. Update after the transposition of the Accounting Directive, information paper.

Felfe, C och R Lalive (2014), Does early child care help or hurt children's development?, IFAU Working paper 2014:22, Uppsala.

Finanspolitiska rådet (2011), Svensk finanspolitik: Finanspolitiska rådets rapport 2011, Stockholm.

Flood, L (2016), Effekter av ökad beskattning på arbetsinkomster, Rapport till Finanspolitiska rådet 2016/4.

Flood, L (2016), Skatt, arbete och pension, Svenskt Näringsliv, Stockholm.

Fredriksson, P och R Topel (2006), Förändrade förutsättningar för svensk lönebildning, i R Freeman, B Swedenborg och R Topel (red): NBER rapporten 2: Att reformera välfärdstaten – Amerikanskt perspektiv på den svenska modellen, SNS Förlag, Stockholm.

Fredriksson, P, C Hall, E-A Johansson och P Johansson (2010), Do pre-school interventions further the integration of immigrants? Evidence from Sweden, i E.-A Johansson (red): Essays on Schooling, Gender, and Parental Leave, Economic Studies 121, Department of Economics, Uppsala Universitet, Uppsala.

Fredriksson, T och H Abdali (2016), Konkurrenskraften i Sveriges ägarbeskattning, rapport, Grant Thornton och Svenskt Näringsliv.

- Frycklund, J och G Grahn (2015), Hyressättningen och bostadsmarknaden, Svenskt Näringsliv.
- Havnes, T och M Mogstad (2011), No child left behind: Subsidized child care and children's long-run outcomes, *American Economic Journal: Economic Policy* 3, 97–129.
- Havnes, T och M Mogstad (2014), Is universal child care leveling the playing field?, *Journal of Public Economics* 127, 100–114.
- Heckman, J (2000), Policies to Foster Human Capital, *Research in Economics* 54, 3-56 7 (9).
- Henrekson, M och T Sanandaji (2014), Företagandets förutsättningar – en ESO-rapport om den svenska ägarbeskattningen, ESO, Stockholm.
- Hägglund, P (2010), ”Rehabiliteringskedjans effekter på sjukskrivningstiderna”, IFAU rapport 2010:1.
- Hägglund, P och Johansson, P (2016), ”Sjukskrivningarna anatomi – en ESO-rapport om drivkrafterna i sjukförsäkringssystemet”, ESO 2016:2.
- Hägglund, P och Österlund, N (2015), ”Tidsgränserna i sjukförsäkringen”, Inspektionen för socialförsäkringen (ISF), Rapport 2015:5.
- Karlsson, P (2016), Rekryteringsenkäten 2016. Rekrytering – när teknikutveckling och digitalisering förändrar jobben, Svenskt Näringsliv, Stockholm.
- Klein, P och C Olovsson (2015), Bör varor och tjänster beskattas lika?, *Ekonomisk Debatt* 43, 19–28.
- Konjunkturinstitutet (2016), Yttrande: SOU 2016:3, Delrapport från Sverigeförhandlingen: Höghastighetsjärnvägens finansiering och kommersiella förutsättningar.
- Krantz, T och M Almerud (2013), Ett nytt finansieringssystem för högskolan – för höjd kvalitet och fler jobb, rapport, Svenskt Näringsliv.
- Mörk, E (2011), ”Från försörjningsstöd till arbete – Hur kan vägen underlättas?”, IFAU rapport 2011:6.
- OECD (2016), *Working Together: Skills and Labour Market Integration of Immigrants and their Children in Sweden*, OECD Publishing, Paris.
- Prop. 1995/96:213, Minskning i särskilda fall av det generella statsbidraget till kommuner och landsting åren 1997 och 1998.
- Regeringen, Överenskommelse om den svenska energipolitiken, 10:e juni 2016, hämtad från <http://www.regeringen.se/artiklar/2016/06/overenskommelse-om-den-svenska-energi-politiken/> 12:e juni 2016.
- Ruhm, C och J Waldfogel (2012), Long-term effects of early childhood care and education, *Nordic Economic Policy Review* 1, 23–52.
- SFS 1996:1061, Lag om minskning i särskilda fall av det generella statsbidraget till kommuner och landsting åren 1997-1999.
- SOU 2014:51, Nya regler om upphandling.
- SOU 2016:23, Beskattning av incitamentsprogram.
- Svenskt Näringsliv (2015), Bättre resursanvändning i välfärdstjänsterna – vilken betydelse har det för välfärdens framtida finansiering?
- Vikman, U (2010), Hur påverkar tillgång till barnomsorg arbetslösa föräldrars sannolikhet att få ett arbete, IFAU Rapport 2010:6, Uppsala.

www.svensktnaringsliv.se

Storgatan 19, 114 82 Stockholm

Telefon 08-553 430 00